

ders politiska och/eller kulturella initiativ för att bevara eller rädda folkens särart och språk. Kapitlen är fyllda med pregnanta kuriosaxempel, som att "särskilt de piprökande huzulskorna från staden Zabie" var "omtalade för sin skönhet", och vi får veta att Tom Selleck har rutenskt påbrå. Det saknas inte väldiga kliv över seklen och vissa inkonsekvenser; som läsare undrar man hur lippovanerna egentligen hamnade i Donaudeltat direkt efter att deras öden och äventyr i Bukovina beskrivits.

Själva tematiken för boken och de exempel som lyfts fram väcker dock tankar hos läsaren, och en vilja att ta reda på mer. Läsaren får glimtar av de ofta högst olikartade reaktionerna från nutidens europeiska stater gentemot minoritetsbefolkningar, där exempelvis Frankrikes och Greklands traditionellt kärva attityd mot språkliga minoriteter lyser fram. På sätt och vis är boken ett välkommet korrektiv mot den historia som alltför ofta fortfarande är nationalstaternas historia, kanske särskilt för svenskar som fortfarande har svårt att se nyanskillnaderna mellan nationell och etnisk tillhörighet. Samtidigt följer den historia som skrivs fram av Karlsson ändå nationalismens logik. Även om det är små och ibland förtryckta minoritetsgrupper som skildras, så görs det med hjälp av de hävdvunna dramaturgiska grepp som präglat och präglar nationell historieskrivning, där folkslagen beskrivs som självklara kollektiv genom historien, med ett visst ursprung, och med ibland lätt romantiserande skildringar av deras föregivna insatser i tid och rum.

Uppsala universitet

SAMUEL EDQUIST

Pia Lundqvist, *Ett motsägelsefullt möte: Svenska missionärer och bakongo i Fristaten Kongo* (Lund: Nordic Academic Press 2018). 330 s.

Pia Lundqvists monografi behandlar Svenska Missionsförbundets Kongo-mission mellan 1881 och 1908. I boken får vi komma närmare fyra missionärer: Johan Nilsson, Mina Svensson, Ivar Jonasson och Selma Laman. Det handlar om fyra ganska okända livsöden utforskade med hjälp av bland annat deras dagböcker och brev. Porträtten över missionärerna erbjuder läsaren möjlighet att fördjupa sig i några av de sammanlagt 124 svenska missionärer som reste till Fristaten Kongo med Svenska Missionsförbundet före 1908. I mångt och mycket ter sig de fyra som ganska representativa även om Lundqvists intention inte har varit att lyfta fram "typiska" fall (s. 25). Alla utom Selma Laman dör i Kongo efter en ganska kort verksamhetsperiod; ett öde de delade med mer än två femtedelar av Missionsförbundets missionärer.

Fördelningen män och kvinnor är också representativ; sammanlagt 65 av missionsförbundets 124 Kongomissionärer var kvinnor.

Den överblick över Kongomissionen som Lundqvist ger i monografins första del kompletterar väl porträtten i den andra delen. Inte minst för att Lundqvist varvar kvantitativa sammanställningar med ytterligare refererat ur flera andra livsberättelser hämtade bland annat från de levnadsberättelser som presumtiva missionärer sände till Missionsförbundet i hopp om utlandstjänstgöring. Den utbildning som missionärerna genomgick kartläggs också noga och med uppmärksamhet riktad mot könsskillnader. Kvinnornas utbildning var i regel kortare. En av studiens styrkor är hur Lundqvist med säker hand tecknar den social- och idéhistoria som kringgärdade den frikyrkliga missionens framväxt i Sverige. För missionärernas del handlade det inte sällan om en uppväxt i relativt fattiga hem och missionshusen utgjorde en av de få mötesplatserna för unga människor som sökte sig bort från den egna stugans trångboddhet. Viktigt för att förstå det stora kvinnliga inslaget i missionen är det faktum att väckelserörelsen och frikyrkorna var den del av folkrörelserna där kvinnor hade mest inflytande. Ett centralt inslag i väckelserörelsens idéarbete är också universalismen, föreställningen om *en* mänsklighet. Den kristet definierade universalismen tillsammans med de medborgarideal som folkrörelserna i lite bredare bemärkelse erbjöd utgör en viktig utgångspunkt i Lundqvists studie. Hennes syfte är nämligen att förstå den motsägelsefulla roll som missionärerna spelade som vita i Fristaten Kongo. Å ena sidan var de privilegierade, å andra sidan kom de från enkla förhållanden men de var burna av "universalistiska ideal" (s. 13) och en "emancipatoriskt präglad folkrörelseanda" (s. 14).

Inte så överraskande kommer Lundqvist fram till att det uppstod konflikter mellan missionärernas ideal och den rasism som kom att legitimera kolonialiseringen av Afrikas befolkning. Inom Fristatens hägn kom som bekant några av högimperialismens värsta folkbrott att äga rum. Med hjälp av missionsporträtten och annan litteratur visar författaren på hur svenskarna upplevde situationen som prekär. Man var kritisk gentemot Fristatens ledning men undanhöll sig ofta från att uttala sig för att inte riskera missionens framtid. Med de bakongo som kom att omfattas av missionsansträngningarna utvecklade de svenska missionärerna en rad relationer präglade av både överordning, samarbete och ömsesidigt beroende. Utbildning, sjukvård och trosgemenskap erbjöds, men disciplinering i form av kroppssaga riktad både mot bakongobarn och vuxna förekom. De lokala lekmän som rekryterades till missionsverksamheten var centrala för verksamhetens framgångar, trots det ifrågasattes sällan deras underordning. Lundqvist hävdar också att lekmännen själva ofta hamnade i en ambivalent position i relation till sina by- och familjegemenskaper. Få bakongoröster kommer dock till tals i

boken, något som inte är överraskande med tanke på att det är de svenska missionärernas berättelser som utgör huvudkällan till studien. En tydligare diskussion kring vilka begränsningar källurvalet skapar saknas dock i boken. Källmaterialet tillåter dock en skarp analys av hur de kvinnoemancipatoriska inslaget förvaltades ute på missionsfältet. Lundqvist visar tydligt att det var den traditionella ordningen som reproducerades; de kvinnliga missionärerna utförde arbeten enligt könskodade scheman. Understundom då sjukdomar och underbemanning krävde det kunde gränserna mellan kvinnligt och manligt arbete överträdas på stationerna.

Även om de slutsatser som Lundqvist drar rörande Missionsförbundets missionärer och deras relativa oförmåga att förvalta universalismen och det emancipatoriska arvet efter folkrörelserna i Kongo inte överraskar, så ger *Ett motsägelsefullt möte* en bra översikt över hur svensk missionsverksamhet kunde gå till under slutet på 1800- och början på 1900-talet. Boken har en tydlig struktur, bakgrundskapitlen är rika, missionsporträtten känsligt utmejslade, och den korta tredje delen av studien sammanfattar utgångspunkter och resultat på ett pedagogiskt sätt. Språket är enkelt och boken genomsyras på ett positivt sätt av författarens ambition att skriva för en bredare publik. Teoretiska utgångspunkter förklaras väl, inklusive mer svårtillgängliga postkoloniala termer. Därtill anknyter författaren till ett rikt forskningsläge om svensk och annan mission, folkrörelser och genushistoria, men även till nyare forskningsansatser som känslöshistoria.

Högskolan Dalarna

HANNA HODACS

Henrik Meinander, Petri Karonen & Kjell Östberg (red.), *Demokratins drivkrafter: Kontext och särdrag i Finlands och Sveriges demokratier 1890–2020* (Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Stockholm: Appell 2018). 500 s.

Den nordiska demokratins ställning är paradoxal. Alla större politiska partier ansluter sig åtminstone retoriskt till den och i Sverige firar vi nu 100-årsjubileet av den allmänna rösträtten. Samtidigt står den inför hot. Nazister mobiliserar, journalistikens granskning av maktthavare riskerar att försvagas under trycket av tidningsnedläggningar och "fake news", och många upplever att det spelar allt mindre roll vilka partier vi röstar på. Det finns alltså goda skäl att föra en diskussion om demokratins innehåll, framväxt och problem. *Demokratins drivkrafter* är ett välkommet bidrag till det samtalet. Antologin är resultatet av ett svenskt-finskt forskningsprogram vars gränsö-